

БОРЦИ ЧЕТВРТЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ

Секција бораца 4. пролетерске црногорске бригаде, Београд 1986. године*

Говорити о Четвртој пролетерској бригади значи говорити о бригади ослободилачког рата и социјалистичке револуције у Југославији пред којом није било непремостиве препреке, није било неизвршеног наређења, или неослобођеног мјеста које је требало да ослободи или пак неуспјеха у задатку да заустави наступе непријатељских јединица.

Све што јој се супротстављало и било на њеном ослободилачком путу без обзира на њену техничку опрему и опрему разноврсних непријатеља, мјела је пред собом у побједоносном ходу. Била је страх и трепет за окупаторе и посебно за његове сараднике и слуге.

Поред ненадмашних борбених својстава и успјеха, она је била и расадник политичких и војних кадрова у крајевима кроз које је пролазила. Довољно је било поменути само име Четврте пролетерске црногорске бригаде и тиме је било речено све оно што је сврстава у најлегендарније оружане формације антихитлеровске коалиције у другом свјетском рату.

Пред нама је још једна књига о Четвртој пролетерској црногорској бригади. Она је резултат 12-годишњег рада Одбора за припрему књиге, Бригадне и батаљонских редакција књиге и 28 секција бораца Четврте пролетерске црногорске бригаде — Алексинца, Бара, Улциња, Београда, Бијелог Поља, Будве, Врбаса, Савина Села, Врњачке Бање, Загреба, Иванграда, Котора, Тивта и Херцег-Новог, Краљева, Крушевца, Куле, Малог Иђоша — Ловћенца, Мојковца, Никшића, Ниша, Новог Сада, Пећи, Плава, Прокупља, Сарајева, Сплита, Титограда, Цетиња и Шибеника.

Поред рада редакција и секција, она је резултат и рада Бошка М. Брајовића, Миша Мартиновића, Марка Орландића, главног и одговорног уредника Нешка Дуловића и других, као лектора Браниславке Бојиновић, коректора Бојиновић и

Наташе Секуловић и техничких уредника Горча Стаменковића и Светислава Китановића.

Пред нама је лексикон са фотографијама бораца Четврте пролетерске црногорске бригаде. На први поглед књига као и све ријетке књиге ове врсте. Међутим, ова има нечега ријетког и посебног. Ријетка је по томе што су ријетки лексикони или их уопште нема овакве врсте у нашој историографији. Посебно што је ово лексикон бораца једне од најславнијих пролетерских бригада Народноослободилачке војске Југославије.

По одлуци Врховног штаба Народноослободилачке партизанске и добровољачке војске Југославије 10. јуна 1942. године формирана је у Љубињу на Зеленгори од црногорских партизанских батаљона Четврта пролетерска црногорска народноослободилачка партизанска ударна бригада. Први командни њен састав био је: Пеко Дапчевић командант, Митар Бакић политички комесар и Бошко Ђуричковић замјеник политичког комесара. Тога дана су у састав ове прослављене пролетерске бригаде ушли одабрани борци добровољци Ловћенског, Дурмиторског, Комског, Зетског и „Бијели Павле“ народноослободилачког партизанског одреда.

На дан формирања Бригаде, у њен састав су ушли и прекаљени борци са дијела црногорског приморја — Паштровића, Будве и Боке. Те храбре борце пролетери су називали Паштровска чета по томе што је од Приморца у њој највише било Паштровића. Из реда тих храбрих бораца су и два народна хероја: Нико Анђус и Машо Бргуљан. Пролетери из Пиштровића носили су у својим срцима успомене на дане Петровачке комунистичке општине 1920. године, прве такве општине на Јадрану. Петровачким комунарима и палим борцима са простора будванске општине одато је дужно признање, поред

* Предавање одржано у Петровцу 23. новембра 1986. године, на дан отварања Дома петровачке комуне, када је књига и промовисана.

осталог и данашњим отварањем Дома петровачке комуне, који ће чувати свједочанство о комунарима, борцима из ослободилачког рата и социјалистичке револуције и послеријетног социјалистичког развитка овога краја.

Послије ослобођења Колашина током друге половине 1943. године у саставу Четврте пролетерске црногорске бригаде, поред осталих бораца, ушли су и борци са територије Будве и Паштровића — њих око 50. То су били борци који су били у фашистичким логорима и затворима или позадински радници.

Борци Четврте пролетерске црногорске бригаде су били сељаци, радници, средњошколци, студенти и интелектуалци. Били су то људи који су се борили за ослобођење земље од фашистичко-нацистичких окупатора и њихових домаћих сарадника и за друштвени преображај земље.

Борци партизани који су ушли у састав ове бригаде имали су борбена искуства у крвавим борбама са окупатором и његовим слугама од 13-јулског устанка 1941. године до тада.

Након окупације југословенске државе и њеног распарчавања од стране окупатора, Комунистичка партија Југославије је вршила припреме за почетак борбе за ослобођење од окупатора и борбе за спречавања братоубилачког рата какав до тада није запамћен на југословенском простору. Око 2.000 црногорских комуниста и око 5.000 чланова Савеза комунистичке омладине покренуло је црногорски народ историјског 13. јула 1941. године у најкрвавији и најмасовнији рат какав је био други свјетски рат. Од тог 13. јула па до коначног ослобођења земље 1945. године формиран су чете, батаљони, одреди, бригаде, дивизије, корпуси и армије југословенске ослободилачке војске. Самопријегор, издржљивост, пожртвовање и храброст бораца, умјешност командовања и конкретног политичког рада — постали су ученички примјери како се води ослободилачки рат у окупираној земљи.

На свом борбеном путу од 10. јуна 1942. до 15. маја 1945. године,

дугом око 24.000 километара, Четврта пролетерска црногорска ударна бригада водила је широм Југославије тешке и крваве борбе у којима је погинуло 2.896 бораца и руководилаца, а рањено преко 6.000 њених припадника. На дугом, тешком и крвавом ратном путу, али и путу слободе, путу слоге без обзира на националну, класну и вјерску припадност, за постигнуте борбене и политичке подвиге бригада је више пута похваљивана. Све су похвале драге и значајне у историји бригаде, а посебно за њене борце. Свакако, за борце су незаборавне похвале бригади од врховног команданта Народноослободилачке партизанске и добровољачке војске Југославије Тита за њен чувени херојски подвиг на Вилића гумну, у којој се поред осталог каже: „За ово беспримјерно херојство бораца IV црногорске пролетерске бригаде, а нарочито 2 батаљона, изражавам вам признање и дубоку захвалност“.

Остала је легендарна порука бораца Четврте црногорске пролетерске бригаде свом врховном команданту Титу у току битке на Сутјесци са Љубиног гроба, која гласи:

„Док год будете чули пуцње наших пушака, Њемци неће проћи, а када тога не буде, знајте да на њему нема живих пролетера“.

Ово је била порука бораца 2. чете 3. батаљона. Тада су борци ове чете натчовјечанским напорима и ненадмашним херојством успјели да зауставе комбиноване њемачке нападе авијације, артиљерије и специјализованих пјешадијских јединица и омогуће пролаз рањеницима и осталим партизанским јединицама и Врховном штабу да се пробију из обруча на Сутјесци. За овај хероизам Президијум Народне скупштине ФНРЈ одликовао је Четврту пролетерску црногорску бригаду Орденом заслуга за народ са златним вијенцем, што је јединствен случај у ослободилачком рату и социјалистичкој револуцији у Југославији.

За беспримјерно херојство у ослобођењу Ливна и Колашина бригада је још два пута похваљивана од Врховног команданта.

Показани хероизам бораца ове бригаде, посебно њеног 2. батаљона, у извршењу Титове наредбе „Ливно мора пасти“ изазвао је дивљење и поштовање свих партизанских јединица и становништва Ливна.

За незаборавне ратне подвиге бригада је одликована Орденом народног хероја, Орденом народног ослобођења, Орденом партизанске звијезде са златним вијенцем, Орденом братства и јединства са златним вијенцем и Орденом заслуга за народ са златном звијездом.

Бригада је оличење војничког пожртвовања, прегнућа, храбрости, ширења слуге међу народом у мјестима кроз која је пролазила, а њих је било много. Часно је било бити борац Четврте пролетерске црногорске бригаде. Данас су њени преживјели борци живе легенде. Људске жртве које је дала ова бригада, као и остале наше прослављене партизанске бригаде, за ослобођење земље и за њен друштвени преображај, за слогу и братство, за равноправно и достојно мјесто свих радних људи и свих народа и народности у Југославији, савремене и будуће југословенске генерације неће и не смију заборавити, нити поклекнути пред било којим унутрашњим или спољним притиском на свете тековине наше револуције. Поруке бораца са Љубина гроба морају бити увијек присутна у осјећањима наше савремене младе и свих будућих генерација, јер су је слали млади по годинама а прекаљени по ратном искуству, борци који су положили свој живот у цвијету младости.

Четврта пролетерска црногорска бригада формирана је у веома сложеној и тешкој и војној и политичкој ситуацији по ослободилачки рат и борбу за друштвени преображај југословенске државе. То су били дани када су се партизанске јединице морале повлачити пред бројно надмоћнијим и добро наоружаним и опремљеним, удруженима непријатељима.

На дан формирања бригада је бројила 1.082 борца са читаве територије Црне Горе. Од тога: 564 члана КПЈ и 367 чланова СКОЈ-а.

Дакле, 930 чланова Партије и СКОЈ-а. Од тог броја било је 187 жена чланова Партије и СКОЈ-а. Од 930 чланова Партије и СКОЈ-а, колико их је било на дан формирања, погинуло је њих 518. На дан формирања у бригади је било 445 сељака, 168 домаћица, 148 ученика, 73 радника, 7 официра, 19 подофицира, 3 свештена лица, 6 пензионера, 4 љекара, 4 инжењера, 2 председника општине, 3 публицисте, 1 сликар, 1 адвокат, 4 трговца, 81 студент, 10 професора, 23 учитеља, 32 правника, 45 службеника и 3 љекарска помоћника.

О Четвртој пролетерској црногорској бригади написано је више књига и зборника сјећања. О њој је написао и монографију њен ратни командант Блажо Јанковић. Ове године објављена је и књига „Борци 4. пролетерске црногорске бригаде“, која истог дана када је отворен улази у Библиотеку Дома петровачке комуне.

Секција бораца Четврте пролетерске црногорске бригаде и преко ове књиге дала је велики допринос историографији Четврте пролетерске црногорске бригаде, а тиме и историографији наше ослободилачке војске.

Књига је ризница разноврсних података, почев од године рођења и смрти, социјалне и партијске припадности, докумената, појединачних, а њих је око 5.000, групних фотографија и других података.

Поред биографских података за око 9.000 бораца и командног састава, појединачних фотографија бораца распоређених по азбучном реду, књига садржи и друге драгоцене податке, као што су: Наредба Врховног штаба о формирању IV пролетерске црногорске бригаде; Говор врховног команданта Тита на дан оснивања бригаде; резимирана студија ратног комесара бригаде Бошка М. Брајовића под насловом — Ратни пут IV пролетерске црногорске бригаде.

Књига садржи и неке карактеристичне ратне документе, затим спомен-обилежја Четвртој пролетерској бригади и њеним борцима широм Југославије, а њих је 260, библиографске податке о Четвртој проле-

терској црногорској бригади (1.404 јединице), одломак из Дневника бригаде, Ријеч Редакције и, на крају, попис новчаних помагача у штампању књиге.

Ово је велики подухват преживјелих бораца. Био је мукотрпан посао прикупити биографске податке и фотографије бораца. Али он се вишеструко исплатио и значи помоћ за будућа изучавања тематике нашег ослободилачког рата, а посебно Четврте пролетерске црногорске бригаде. Књига нам пружа драгоцене податке о једној генерацији црногорске младости, генерацији којој ће се све више дивити садашње и будуће генерације, генерацији којој је слобода била дража од сопственог живота.

Резимирана студија Брајовића о бригади и лексикон бораца бригаде са наведеним прилозима представљају својеврсну студију о Четвртој пролетерској црногорској бригади.

Ријетко је која књига научно и стручно опремљена као ова. То служи на част уреднику, редакцији и свим сарадницима на њој, као и Војној штампарији у Београду.

Књига о којој је ријеч биће драгоцен приручник за све оне које буде интересовала ова проблематика, а њих ће бити много.

Драги, изузетно поштовани преживјели присутни и одсутни борци, командири, команданти, политички радници и политички комесари прослављене Четврте пролетерске бригаде, другарице и другови, имам посебну част, као човек и научни радник, да пред борцима и овом уваженом публиком промовишем ову књигу, најљепши писани споменик о борцима Четврте црногорске пролетерске бригаде, споменик трајне вриједности који ће разумјети сви узрасти и различите генерације.

Јован Р. Бојовић

Ирма Львовна Фадеева, ОФИЦИАЛЬНЫЕ ДОКТРИНЫ В ИДЕОЛОГИИ И ПОЛИТИКЕ ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ (османизм — паниславизм) XIX — НАЧАЛО XX в.

„Наука“, Москва 1985, стр. 272

Аутор је пошао од констатације да се вишепартијска демократија западног типа, уведена 1945. године, тешко одржава на турском тлу и да су зато у турском политичком животу карактеристичне кризе које се циклично понављају и отуда имају карактеристику перманентног дестабилизирајућег фактора. Ни Ататуркова „револуција одозго“ није из турског друштва могла исклонити приврженост традиционалним муслиманским вриједностима.

Указујући на чињеницу да се савремени политички живот Турске не може у потпуности објаснити и схватити без дубље познавања његовог развоја, еволуције друштвене идеологије и особености социјално-политичког развоја, Фадјејева је, новим схватањима и чињеницама, осветлила идејну еволуцију ос-

манског друштва у XIX вијеку, појаву и развој званичних доктрина османизма а панисламизма, анализираше форме њиховог спровођења у политичкој пракси Османске империје, а и њихову улогу у учвршћивању несигурног јединства овог пространог царства. Веома су интересантна ауторова тумачења улоге религије и појаве панисламског покрета крајем XIX вијека.

Управо је Турска република, прва у исламском свијету, уставом из 1928. године укинула одредбу да је „ислам једина државна религија“, па је и вјерску заклетву на државну службу замијенила грађанском формом. Ипак, живао укоријењени, муслимански начин мишљења и живота и општи културни и друштвено-политички живот није могао искључити значајан утицај ислама.